

LOGOSZ, ETHOSZ, PATHOSZ?

Vancsó Anna

(MTA TK Politikatudományi Intézet)

(Szabó Gabriella: *Kommunikáció és integráció – A magyar médiatörvény európai vitája. L'Harmattan, Budapest, 2014*)

Szabó Gabriella a Magyar Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézetének munkatársa. Főbb kutatási területei a politikai kommunikáció, európai nyilvánosság, médiatudományok és politikai közösségek, 2014-ben megjelent *Kommunikáció és Integráció* című munkája a szerző „*Kommunikáció és Integráció. Új utak az európai nyilvánosság vizsgálatában a magyar médiatörvények európai vitájának tükrében*” című doktori értekezésének átdolgozott változata. A könyv mind szerkezetileg mind tartalmilag két nagyobb egységre bontható: míg a mű első fele az európai nyilvánosság – valamint általánosságába a nyilvánosságelméletek – szakirodalmát tekinti át, a második felében a magyar médiatörvények európai vitájának elemzését olvashatjuk, reflektálva az elméletekben megjelenő vitákra és dilemmákra. Ez a felosztás tehát segít abban, hogy az elemzés érthetővé váljon azok számára is, akik korábban nem rendelkeztek az európai nyilvánosságelméletek és a szükséges kutatási módszerek mélyebb ismeretével. Recenziómban én is a könyv lineáris logikáját követem.

EURÓPAI NYILVÁNOSÁGOK ELMÉLETI KERETE

A könyv az európai nyilvánosság definíciójával és az a körül kialakult különböző megközelítési módokkal indít, kiemelve Jürgen Habermas a témához kapcsolódó munkásságát, ami mind a mai napig a kutatási terület meghatározója. A kortárs szerzők tehát elsősorban a habermasi fogalomkészletet használva az alábbi jellemzőkkel írják le az európai nyilvánosságot: *inkluzivitás; triadikus felfogás; same time, same topic, same relevance-elv; a kommunikáció minősége* valamint annak *közvetítő jellege*. Habermas a nyilvánosság funkcióját egyértelműen az állampolgárok és a döntéshozók közötti csatorna *zsilipszerű* létrehozásában látta, aminek segítségével a civil szférában megjelenő vélekedések eljutnak a döntéshozói szférába, méghozzá már a racionalitási elvet követve, 'megszűrt' formában. Szabó a megközelítés legerősebb hatását a nyilvánosság és a demokratikus legitimáció összekötésében látja, amiben a civil társadalom

véleményformáló szerepe nagyobb hangsúlyt kap, mint a politikusoké, politikai pártoké (22. o.). A habermasi nyilvánosságelmélet ugyanakkor normatív is, ami egyszerre próbál ideáltípusként és a demokráciadeficit-tételére¹ adott lehetséges válaszként fellépni.

Az európai nyilvánosságelméletek ugyan Habermas nyomdokában járnak, de törésvonalak is felfedezhetők, Szabó szerint a kérdés vizsgálatának két konceptuális kerete rajzolódik ki: egy az erősebben a habermasi örökségre építő *deliberatív elgondolás*, valamint a *nemzeti médianyilvánosságok európaizációjának* elmélete.

DELIBERATÍV EURÓPAI NYILVÁNOSSÁG

A habermasi normatív-deliberatív nyilvánosságelmélet iskolát² követők az európai nyilvánosságot nem létező jelenségnek titulálják, amire azonban szükség lenne; így elsősorban az akadályozó tényezők számbavételére és annak esetleges megszüntetésére helyezik a hangsúlyt. A *possibility–impossibility diskurzus* szerint az európai nyilvánosság előfeltétele a közös nyelv (közös értelmezési keret), a közös identitás (közös ügyeknek közösként történő meghatározása) és a közös média; a kutatók ezen dimenziók mentén érveltek a lehetséges megvalósítás ellen vagy mellett, konszenzus nélkül, viszonylag eredménytelenül. A *szupranacionális deliberáció* Eric Eriksen koncepciója (Eriksen, 2004), aki a nyilvánosságot kommunikációs hálózatként definiálja, amit három kategóriára – általános, szegmentált és erős európai nyilvánosság – bont. Szabó ezt az elméletet a habermasi alapoktól mégis kissé eltérőnek tartja, ami a „lépcsőzetes” legitimáció ötletét veti fel és elindul a politikai közösségeket és az identitást középpontba helyező európai nyilvánosságelméletek felé (35. o.). A *szupranacionális deliberáció korrekciója* címet kapta az az alfejezet, ami az európai alkotmányozás³ kapcsán született, az európai nyilvánosságelméletek szempontjából releváns tudományos reflexiókat foglalja össze a deliberációs iskola szemszögéből. Az értelmezések a deliberáció kudarcaként értékelik a folyamatot, az eredmények azonban azért kiemelten fontosak, mert az európai nyilvánosság létrehozását célzó elméletek végre egy gyakorlati, szisztematikus elemzéssel megvizsgálható példán keresztül kerültek górcső alá; ezáltal született meg azoknak a címben is utalt korrekciója,⁴ valamint az eredmények a további empirikus kutatás szükségessége felé terelték az erősen elméleti megközelítéseket. Így kap központi szerepet a deliberációs iskolában a modellépítés fontossága, ami „mind a prediktív, mind a demonstratív célú vizsgálatok számára tesztelhető hipotézisrendszereket, szolid módszertani előírásokat és replikálható kutatási designt bocsát rendelkezésre” (46. o.). A modellépítés irányába történő fordulás Szabó szerint azért is fontos, mert a deliberációs elméletet közelebb hozza a *nemzetállamok médianyilvánosságának európaizációjára*

épülő koncepcióhoz, amelynek legfontosabb elképzeléseire a könyv következő alfejezete koncentrálna.

NEMZETI MÉDIANYILVÁNOSSÁGOK ÖSSZEFONÓDÁSA

A koncepció funkcióját Szabó Gabriella Claes de Vrees támpontjai szerint határozza meg, aki az összehasonlíthatóság alapjainak konceptuális kidolgozására és a középszintű elméletek megteremtésére helyezte a hangsúlyt, szemben a magas absztrakciós szinten álló deliberációs elméletekkel (48. o.). Az előbb említett szerző nevéhez köthető a *framing-koncepció*, amely „olyan egységes modellt kíván felvázolni, amely az EU-val kapcsolatos értelmezési keretek kialakulásának és rögzülésének útját követi” (49. o.), A modell kritikája elsősorban annak linearitására, a feltételezett ok-okozati viszonyra irányul (három egymásra épülő állomás – frame-építés, frame-rögzülés, frame-hatás – azonosítása), mivel az empirikus eredmények inkább az állomások közötti körkörös interakcióval voltak jellemzhetők. A tapasztalatok azt is kimutatták, hogy a nemzeti médiumok európaizációja hullámszerű, ennek magyarázatára irányult az *igénybejelentés-modell (claims-making)*. A modell fontos eleme Szabó szerint, hogy az egyet nem értésre, a konfliktus fontosságára, mint a demokrácia esszenciájára hívja fel a figyelmet; szerintük ugyanis az európai nyilvánossághoz szükséges elemek már mind megvannak, csak az aktorokon múlik, mikor és hogyan aktivizálják őket. Az elemzési egység tehát az 'igény', amelyet hat elemre⁵ bontva vizsgálnak; az elemzésben nincsenek előre determinált ügyek, a kommunikáció folyamán válik valami európaivá. A modell egyik legfontosabb eleme a felismerés, hogy a belpolitikai szereplők az európai nyilvánosságba történő becsatlakozással a belpolitikai folyamatokat is átalakítják. A szerzők legerősebb kritikája az európai nyilvánosság kapcsán annak elitista jellegére vonatkozik, ahol a politikusokkal, kormányzati szereplőkkel ellentétben a civil társadalom tagjai nem mozognak otthonosan. Szabó szerint a modell előnye, hogy megmutatja a politikát mozgató erőket; hátránya azonban, hogy azokat szeparált, külön egységekként kezeli, így szétrendezettnek mutathatja a nyilvánosságot, mint amilyen az valójában, kihagyva a számításból a kommunikáció integratív funkcióját (57. o.). Thomas Risse megközelítése – ahol az európai nyilvánosság, mint kommunikációs közösség jelenik meg – e hiányra is reflektál, valamint a modellépítés szükségessége helyett a deskriptív vizsgálatra koncentrálna, amivel lehetőség nyílik az európai nyilvánosság jellemzőinek megragadására. Risse – Szabó Gabriella értelmezésében – úgy látja, hogy „az európai nyilvánosság a nemzeti médianyilvánosságok átalakulásának terméke, és a transzformáció az európai integráció hatására következik be”, valamint a „nyilvánosságban zajló kommunikáció kijelöli az európai politikai közösség határait, és meghatározza mibenlétét is” (60–61. o.). Így az

európai nyilvánosság vizsgálatakor képet kapunk az Európai Unió politikai közösségének működéséről is. Szabó azonban több ponton is vitatkozik egyrészt Risse elméleti állításaival, valamint módszertani megközelítésével; véleménye szerint ugyanis nem látható egyértelmű európaizációs trend a nemzeti médiában, az Európai Uniót érintő vitákat pedig nem lehet csupán közéleti fókuszú napilapokból rekonstruálni a digitális forradalom okozta hatások figyelembevételével. Szabó szerint a média elgondolható egy önálló kommunikációs ágensként, ami saját jogon vesz részt a politikai viták formálásában, tartalma pedig a médiatermékeknek a vitában elfoglalt pozíciójáról adhat információt (63. o.). Szabó Gabriella az irodalmak értelmező áttekintésének zárásaként levonja a számára legfontosabb következtetést, miszerint a kortárs európai médianyilvánossággal foglalkozó kutatások a *vitát állítják a középpontba*, számolva azzal, hogy a kommunikáció egyszerre lehet konfrontatív és integrációra törekvő. A vita sokféle módon került be a politikai kommunikáció irodalmába, Szabó Gabriella a Szabó Márton által felvázolt koncepciót emeli ki, ahol a vitában részt vevőknek számos oka lehet a megszólalásra: saját relevanciájának demonstrálása a nemzeti vagy nemzetközi politikai porondon, önképteremtés, politikai tapasztalatok megszerzése vagy éppen a vita demokráciát legitimáló funkciója (71. o.). Azt pedig, hogy egy vita mitől lesz európai, Szabó szerint a vitában résztvevők európaiként történő értelmezése határozza meg, tehát a vita a politikai közösséghez képest definiálódik. Szabó saját kutatásának konceptuális kiindulópontja tehát, hogy „az európai nyilvánosság tanulmányozásával az európai politikai közösség állapotáról és működéséről kaphatunk képet. Ebben a nyilvánosság előtt zajló vitáknak kimondottan fontos szerepük van. A viták ugyanis olyan kommunikációs szituációk, amelyek ebben a megközelítésben a politikai közösség létrejöttének és újratermelésének keretét adják, és az e közösségben felmerülő politikai kérdések értelmezésének térbeli struktúráját is alakítják.” (76. o.)

Az áttekintés és a konceptuális keretek lerakása után a könyv második fele a magyar médiatörvények 2010–2011-es európai vitájának elemzését mutatja be.

A MAGYAR MÉDIATÖRVÉNY VITÁJÁNAK ELEMZÉSE

A magyar médiatörvény már a rendszerváltozás óta folyamatos téma a politikai és szakmai közösségben, tehát nem beszélhetünk teljesen új jelenségről a 2010–2011-es vita kapcsán sem. Annak európai szintéren történő megjelenése azonban mindenképpen új, és elemzésre érdemes eset, amire Szabó egyértelműen az európai nyilvánosság ügyeként tekint. A kutatás fő kérdése, hogy melyek a vita legfontosabb jellemzői, alkérdései pedig: kik vettek részt a vitában (1), mely fórumokon zajlottak a beszélgetések (2), a megszólalók milyen pozíciókat foglaltak el a vita során és milyen kommunikációközösségek ala-

kultak ki a vita folyamán (4). Szabó Gabriella már az elején tisztázza, hogy munkája deskriptív, tehát célja elsősorban az adatok összegyűjtése, szisztematikus kategorizálása és annak bemutatása, mellőzve a preskriptív és kritikus megközelítéseket, csakúgy mint a tartalmak kontextuális beágyazását. Ezek alapján az anyag gyűjtésének folyamatában is fontosnak tartja az előre determinált kategorizációk mellőzését. A szerző 2010. június 4. és 2011. június 30. között eltelt 384 nap történéseit vizsgálta, ahol az elemzési egységek a magyar médiaszabályozás vitájához kapcsolódó kommunikációs aktusok. A minta nem valószínűségi vagy reprezentatív, hanem a vita által konstruált rendezőerőre hagyatkozik, így jelölve ki elemzésének egységeit. A minta chain-referral⁶ típusú adatgyűjtési eljárással egészült ki, így a már meglévő adatok saját maguk által létrehozott hivatkozási láncolatát követve jutunk el a tovább elemzésbe bevont adathoz. Az adatbázis-készítés korpuszkonstrukcióval készült, ami egy kétfázisú technika és ciklikus adatgyűjtést igényel (válogatás, elemzés, újabb válogatás, stb.). Így ebben az esetben az elsődlegesen összegyűjtött adatokból kiderült, kik nyilatkoztak a vitával kapcsolatban, a második fázisban pedig az első tanulságai alapján már célirányos és szisztematikus keresőszavas módszerrel az aktív szereplők által üzemeltetett honlapok, blogok, közösségi média-profilok váltak ismertté és elemezhetővé. A módszer előnye, hogy az adatbázis maga már a kutatási kérdés megválaszolására/elemzésére épül, így szinte biztosak lehetünk, hogy a kutatási kérdésünk valamilyen formában megválaszolásra kerül. A módszer hátránya, hogy egy aktor kihagyásával több platformot és annak tartalmát veszíthetjük el (amelyek esetleg egy reprezentatív mintával bekerülhetnének). Az adatgyűjtés alapján három jól körülhatárolható korpusz volt definiálható: a magyar és az európai parlament plenáris és bizottsági üléseinek átírtai (1); a megszólalók honlapján nyilvánossá tett többnyelvű kommunikációk korpusza (2) és az újságírók médiumokon keresztül közzé tett, elsősorban véleményt kifejező kommunikációja (3). Szabó a vitában megjelenő *pozíciókat* a médiaszabályozáshoz fűződő kritikus vagy támogató hozzáállás, valamint az ügy-interpretációk (Neundorf által kifejtett értelmezési keretek⁷) alapján operacionalizálta. Ezek után megvizsgálta, hogy a kommunikátorok mit jelölnek meg problémaként, ki ellen szervezik a mondandójukat és milyen megoldási javaslattal álltak elő. Ez alapján a vitának öt értelmezési kerete rajzolódott ki: demokratikus értékek-frame (144 eset), európai összetartozás-frame (105 eset), politikai motiváció-frame (108 eset), szuverenitás-frame (19 eset) és végül a szolidaritás-frame. Az előzőekben felvázoltak a kutatás első három alkérdésére vonatkoztak (kik, mely fórumokon, milyen pozícióban). A negyedik alkérdés elemzéséhez Szabó a kommunikációközösséget a következők szerint definiálja: „A kommunikációközösség fogalmát annak leírására alkalmazom, ahogyan a polémiában részt vevő felek mondandójukat egymáshoz kapcsolva jelzik, hogy politikailag is értelmezhető közösséget vállalnak a másik fél/vagy annak vitában megmutatkozó pozíciója mellett vagy ellen.” (101. o.)

A konceptualizáció és operacionalizáció ismertetése után a szerző rátér az eredmények bemutatására.

Szabó elsőként a vita szereplőinek és fórumainak bemutatására koncentrált (1. és 2. kutatási kérdés) a vita két, a szerző által meghatározott szakaszában (2010. június 14. – december 20. és 2010. december 20. – 2011. június 30.).⁸ A *magyar parlamenti frakciók* a vita első szakaszában csak egy-egy esetben utaltak nemzetközi viszonylatra; az első júniusi fellángolás folyamán a Fidesz-frakció az ügy előterjesztőként éppen az európai viszonyok miatt sürgette a változtatásokat, az MSZP pont az európai mintát hiányolja, a Jobbik pedig az uniós trendek kritikátlanul történő átvételét támadta. Az LMP szerint az új szabályozás szembe megy az európai trendekkel, amikre a Fidesz-frakció számos európai példa citálásával reagált. A történet decemberben folytatódott, azonban december 20-ig nem történik komolyabb nemzetközi visszhang az ügyben. A törvény elfogadása után – a vita második szakaszában – az MSZP már egyértelműen európai vitaként értelmezi a kérdést, bevallottan tájékoztató anyagot készítve az esetről az Európai Parlament tagjainak és az Európai Bizottság főbiztosainak, folyamatosan utalva az őket támogató Európai Parlament baloldali frakciójára (EBESZ). A MSZP több alkalommal is a közös európai alapok és értékek semmibevételét említi, szembeállítva a magyar kormány gyakorlatát az uniós gyakorlattal. Az LMP finomabban, de egyetértett abban, hogy közös európai kérdéstről van szó, habár Schiffer András a vitás pontok elsősorban itthon történő tisztázását szorgalmazta. A *jogvédők, civil szervezetek és értelmiségiek* szintén fontos szerepet játszottak a vita megítélésében. Elsőként a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) reagált a betérjesztésre, majd őket több szakmai szerveződés követte. A civil szféra nemzetközi ága is viszonylag gyorsan beszállt a vitába, az EBESZ és annak sajtószabadság-megbízottja Dunja Mijatovic a vita végezetéig támadta a médiatörvényt. Az első szakaszban szinte kizárólag kritikus hangok szólaltak meg, elsősorban a politika, a tudomány és a média színterein. A második szakaszban az Európa Tanács is elkezdett foglalkozni az ügygel, februárban hivatalos értékelést készített, kiemelve a törvény problémás pontjait. 2011 januárjában számos nemzetközi civil szakmai szervezet csatlakozott a kritikusokhoz, valamint az első utcai demonstrációk is megjelentek (Egymillióan a magyar sajtószabadságért!), amely egyfajta fordulópontként is értelmezhető. Ezzel egy időben a kormányt támogató civilek is becsatlakoztak a vitába (Civil Összefogás Fórum, Nagycsaládosok Országos Egyesülete), hogy támogatásukról biztosítsák a kormányt. A nem kormányzati szervek, civilek, és az értelmiség (a közéleti értelmiségiek is bőven kivették részüket a vitából) tehát a vitát már az elejétől kezdve európai közös ügyként kezelte, hivatkozott rá és mindent megtett, hogy más országok médiumait is mozgósítsa céljainak elérésében. Az *Európai Parlament* és az *Európai Bizottság* a vita első szakaszában nem játszott kiemelkedő szerepet, azonban a törvényjavaslat elfogadását követően a kritikus hangok azonnal

felszólaltak, így az EB vizsgálatot indított, az értékelés pár pontot problémásnak tekintett, azonban a sajtószabadság megszűnésének vádját elutasította. Látható módon az európai elit álláspontja sem volt egységes; az Európai Néppárt és a Szabadság és Demokrácia Európája-frakció megvédte a magyar kormányt, a liberális baloldal mindent megtett, hogy az ügyet napirenden tartsák, azonban a magyar kormány számára elsősorban az Európai Bizottság véleménye számított. 2011. március 17-én a kormány érvényesítette az EB által indítványozott módosításokat, azonban azok után is szorosan figyelemmel kísérte a folyamatot. A kormányt támogató külföldi frakciók sem voltak olyan egységesek, ami szerepet játszott a törvény átalakításában is. A *magyar kormány* – habár a kritikák már az első időtől kezdve nekik lettek címezve – csak decemberben reagált először a negatív észrevételekre, azonban az uniós elnökség közeledtével tájékoztató anyagokat készítettek az újságíróknak az új médiatörvény európai jogszabályokba illő gyakorlatáról. A kormány a kritikákban nem szakmai, hanem ideológiai szempontokat látott, Navracsics Tibor a vita kettős jellegét hangsúlyozta: míg az egyiket kizárólag ideológiainak, a másikat jogtechnikainak; de a kormány médiapolitikáját nem tartotta európai vita tárgyának. 2011. január 19-e azonban fordulópont a kormány hozzáállásában, amikor az Európai Unió tanácsában a magyar elnökséggel kapcsolatos pontok helyett a médiatörvény került terítékre. Ettől kezdve a magyar kormány is komolyan vette az ügyet és mindent megtett annak érdekében, hogy árnyalja a negatív nemzetközi képet. A *külföldi politikai szereplők* közül Jean Asselborn luxemburgi politikus neve kiemelendő, aki nyíltan kezdte el támadni a médiaszabályozást a Reuters hasábjain 2010 decemberében. A liberális baloldali és zöld frakciók eközben a Merkel-kormány figyelmét próbálták felkelteni, aminek következtében a németek az alapos kivizsgálást támogatták, míg a franciák a vita minél hamarabbi, konszenzusos lezárását. Fontos kiemelni a *magyar újságírók* szerepét az ügyben, akik a vita aktív résztvevőjeként tekintettek magukra, az objektív szemléletmód már az ügy kirobbanásának elején megszűnt.⁹ Az újságírók tehát, ahogy Szabó fogalmaz „nyíltan kilépnek a kommunikációs infrastruktúra vagy a társadalmi kommentátor szerepéből, és önálló politikai ágensként viselkednek [...]” (124. o.). A Magyar Újságírók Szövetsége már a vita legelején megfogalmazta aggályait, és rövid időn belül nemzetközi szakmai szervezetek is csatlakoztak; a kritikus újságírók már a kezdetektől európai ügyként kezelték a médiatörvényt. Azonban az újságírók közössége is polarizált volt: míg a Népszava, Népszabadság, Klubrádió és az ATV munkatársai folyamatosan kiemelték a nemzetközi kritikákat – 2011 januárjában kiáltványt írtak „Magyarországon megszűnt a sajtószabadság” címmel –, a Magyar Nemzet és a Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége (MEUSZ) próbálta csökkenteni ezeknek a véleményeknek a fontosságát és tiltakoztak a nemzetközi beavatkozás ellen. A támogatói közösség szereplői egyetértettek abban, hogy sokkal fontosabb a támogatói kör megszerzése, mint a kritikusok megbékíté-

se. A szereplők bemutatása megmutatta, hogy elsősorban a különböző szereplőcsoportok polarizált felosztása látható a vita kapcsán, valamint azt is, hogy mely csoportoknál mi jelentette a fordulópontot és a taktika esetleges megváltoztatását. A kommunikáció tehát egyszerre integrálta az egyetértők csoportját, és vágott még mélyebb éket az ellenzők és támogatók közé, ezzel is előre utalva a kommunikációs közösségek lehetséges felosztására.

Végezetül a *vitában elfoglalt pozíciókat és kommunikációközösségeket* tárja fel Szabó. Az új médiaszabályozásokkal szembeni kritikus pozíciók a korábban már bemutatott framek szerint rendeződnek, az ellenzők legtöbbet említett problémája a *demokratikus és közös európai értékek* médiatörvényhez fűződő viszonya volt; a demokrácia és sajtószabadság összefonódása figyelhető meg, bár némi különbséggel a hazai és nemzetközi érvekészletben. A kritikusoknak elsősorban Orbán Viktor demokrácia-felfogásával volt problémájuk, az EP januári ülésein nem jelent meg a habermasi racionális, konszenzusra törekvő diskusszió, sokkal inkább az európai politikai elit figyelmeztetése a véleményük szerint helytelen eljárásról. Szabó kiemeli annak jelentőségét, hogy az európai összetartozás értelmezési kerete arra is jó volt, hogy kirajzolódjon egy, az Európai Unión belüli politikai viszonyrendszer arról, ki képviselheti és hogyan Európát (133. o.). A demokratikus keret értelmezése tehát megmutatta, hogy a médiatörvény nem csupán szakmai, jogi kérdés volt, hanem a közös európai közösség összetartozásának ügye is. A *médiaszabályozás kritikusait támadó pozíciókat* elfoglalók első körben nem voltak hajlandók tudomást venni a vitáról, aki mégis, az félreértésként kezelte. A kritikusokat támadó média a nemzetközi sajtószervezetek és a baloldal, valamint az EBESZ viszonyát próbálta negatív színben feltüntetni. A magyar kormány komolyabban decemberben szállt be a vitába, elsőként más európai uniós országok médiagyakorlatával példálózva, majd annak sikertelenségét követően a háttérben zajló politikai érdekek kiemelésére helyezték a kommunikáció hangsúlyát. A *szuverenitás-frame* rövid ideig volt jelen, támadva az Európai Unió intézmények belügyekbe történő beavatkozását. Az eredmények alapján azonban a kritikusokat támadók közötti összhangot a *politikai motiváció-frame* hozta létre, a vita gerjesztése szerintük egyértelműen politikai támadás. Ennek egyik példája Orbán Viktor 2011. január 19-i beszéde, közvetlenül az EP-ülés kritikusok által felvázolt pontjai után, ahol elsősorban a méltánytalanság, az átverés, a megvezetés, az elfogultság, illetőleg a tárgyilagosság hiánya jelentek meg. Szabó kiemeli, hogy a kommunikáció sikeressége a nemzetközi támogatókon is múlt, akik elsősorban nem a médiatörvényt védtek, hanem a kritikusokat támadták (140. o.). Összefoglalva a kritikusok támadói „pozíciójuk magyarázatakor gyakrabban kontextualizálták az eseményeket, mint a szabályozással elégedetlenek” (141. o.). A *vita kommunikációközösségének* vizsgálata kapcsán Szabó arra jut, hogy a vitában szereplők az Európai Uniót politikai mezőnek tekintették, ahol a hazai szférától eltérő új feltételeket hozhatnak létre az ügyük számára, új aktorok és

’értékek’ segítségével. Carl Schmitt barát–ellenség alapján alkotott politikaképe a szerző értelmezése szerint megfelelően alkalmazható a vita kommunikációközösségeinek kialakulására. Véleménye szerint a vita körül kialakult közösségek nevezhetők kommunikációközösségnek, mivel a jobb–bal felosztás nem határozta meg a kommunikációközösséghez tartozást, az érvkészletek nagyjából azonosak voltak a két csoporton belül, az ügy végével pedig az aktuális kommunikációközösségek jó eséllyel felbomlottak. Véleményem szerint azonban a politikai ideológia mentén történő felosztás mégis játszhat némi szerepet, azonban azok országokként egészen más jelentéssel bírhatnak.

Szabó Gabriella eredményei azért kiemelten fontosak, mert újabb problémákra és jellemzőkre hívja fel a kutatók figyelmét az európai nyilvánosság kapcsán, A könyv címe – *Kommunikáció és integráció* – pedig ha nem is tűnik egyértelműen relevánsnak az olvasás folyamatában, a lezárásban egyértelműen létjogosultságot nyer. Véleménye szerint az európai nyilvánosság instabil, dinamikus, ahol nincsenek előre rögzített témák vagy közösségi határok. Ennek a gondolatnak a folytatásaként értelmezhető az interakció fontossága is, amely egyfajta kötőanyagként tartja össze a nyilvánosságot, amelynek létrejöttével végül is megszületik maga az európai nyilvánosság is. Ez az elképzelés azért is gyümölcsöző, mert elveti az európai uniós intézmények merev strukturális rendszerének a nyilvánosságértelmezésben történő megjelenését, valamint túllép a duális konfliktus–konszenzus elképzelésen is. Az európai nyilvánosság aktuális elképzelésében az identitás is fontos szerepet kap, reflektálva arra, hogy az identitás felépítése a kommunikáción keresztül történik, tehát egy, a nemzetközi szférában történő kommunikációs aktusban nem csupán kommunikációközösségek születnek, hanem magának az európai nyilvánosságnak a sokrétű önmeghatározása is végbe megy. Nagyon fontos észrevételnek tartom az érzelmek kiemelését, amit eddig a nyilvánosságértelmezések és -leírások kapcsán a habermasi racionális vita örökségeként nem igazán vettek számításba a kutatók. Szabó nagyon találóan fogalmaz, amikor azt állítja „az európai nyilvánosságban az érzelmek nem evidenciák és nem devianciák” (154. o.).

Az európai nyilvánosság megértése ezen elemek figyelembevételével egyértelműen gazdagodik, a könyv alapos elolvasása pedig nem csak az európai nyilvánossággal foglalkozó kutatók számára hasznos és továbbgondolásra motiváló.

JEGYZETEK

- ¹ Demokáciadeficit-tézis szerint az Európai Unió nem demokratikus, az Európai Bizottság és a Miniszterek Tanácsa felett csak közvetett és minimális a parlamenti ellenőrzés.
- ² Szabó Gabriella még a könyv elején leszögezi, hogy a habermasi életmű szerteágazó és nem befejezett, így már több alkalommal revideálta korábban tett megállapításait. A normatív-

deliberatív megközelítés kifejezést elsősorban Habermas korai munkáira vonatkozóan használok.

- ³ Ahogy Szabó fogalmaz „az alkotmányozás (2004) során az Európai Unió működésének alapjai, küldetése és jövője vált nyitott kérdéssé, beszélgetések tárgyává”, az Európai Konvent létrehozása pedig egyértelműen reflektált a deliberációs szemléletét támogatók elvárásaira.
- ⁴ A korrekció mellett új kutatási dimenziók is bekerülnek az európai nyilvánosságelméleteket vizsgálандó irodalomba: Ulrike Liebert (2007) rivalizáció, valamint Paul Statham és Hans-Jörg Trenz (2013) politizáció fogalmai; emellett az internetes tartalmak hatásvizsgálata felé történő orientáció, a téma blogokon megjelent említései és azok elemzése alapján – Pieter de Wilde, Trenz és Asimina Michalidiou munkája.
- ⁵ Ki, hogyan, kinek, mit, kinek az érdekében és miért?
- ⁶ A szociológiában hólabda-módszerként ismert az eljárás.
- ⁷ Az értelmezési keret a gondolatmenetek azon sora, aminek alkalmazásával egy bonyolult ügy leegyszerűsödik és közérthetővé válik. Ez tehát nem csak azt határozza meg, hogy a szereplők mit akarnak mondani, hanem azt is, hogy mi ellenében határozzák meg azt, amit mondanak. (94. o.)
- ⁸ Az első szakasz maga a törvénykezési ciklus, az első nap a médiaszabályozás átalakításával kapcsolatos első törvényjavaslatot tárgyaló szakbizottság első ülésnapja, a lezárás 2010. évi CLXXXV. törvényt elfogadó országgyűlési szavazás időpontja. A második szakasz az Európai Unió Tanácsa magyar elnökségi félévének végével záródik. Míg az első szakaszban a vita elsősorban hazai porondon marad, a törvénycsomag elfogadása után kilép a nemzetközi szintérré, Szabó ezért is tartotta fontosnak a két időszak elválasztását.
- ⁹ Számos véleménycikk, rádiós és tévés interjú, beszélgetés.

IRODALOM

- Eriksen, E. O. (2004): *Conceptualizing European public spheres. General, Segmented and Strong Publics*. Oslo, ARENA Working Paper, (3).
- Habermas, J. (2015): *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. New York, John Wiley & Sons.
- Heller Mária–Némedi Dénes–Rényi Ágnes (1990): Vázlat a nyilvánosság-fogalom értelmezéséhez
In: Szabó Márton (szerk.): *Tükör által homályosan. Tanulmányok az ideológiáról*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Intézete, 111–122.
- Koopmans, R.–Statham, P. (Eds.) (2010): *The making of a European public sphere: Media discourse and political contention*. Cambridge University Press.
- Risse, T. (2010): *A community of Europeans?: Transnational identities and public spheres*. Cornell University Press.
- Semetko, H. A.–De Vreese, C. H.–Peter, J. (2000). Europeanised politics – Europeanised media? European integration and political communication. *West European Politics*, 23 (4): 121–141.
- Ward, D. (2002): *The European Union democratic deficit and the public sphere: an evaluation of EU media policy* (Vol. 8.). IOS Press.